

बा

ई बाळंत झाल्यानंतर बाळ हातात देताना आधी ५०० रुपये द्यावे लागतात, सरकारी दवाखान्यात नर्सबाई बाळंतपणासाठी पैसे मागते, गेल्या दोन वर्षांपासून गावपातळीवर आशाला औषध किट मिळालेले नाही, चार्मोशीतील सरकारी दवाखान्याने गरोदर महिलेची दखलच न घेतल्याने आणखी एका मातामृत्यूत भर पडली. मंगळवेढ्यातील एका रुग्णाला रेबिजची लस देण्यासाठी सरकारी दवाखान्यांनी टोलवाटोलवी केल्याने खासगी दवाखान्यात पैसे खर्चून लस घ्यावी लागली. यात नवं ते काय! राज्यातील वेगवेगळ्या ठिकाणच्या जनसुनवाईत अशा अनेक तक्रारी नागरिकांनी मांडल्या, तर 'डॉक्टर, यापुढे तुम्ही दारू पिऊन दवाखान्यात दिसता कामा नये.' असा जाहीर मेमोही जनसुनवाईने आष्टी तालुक्यातील वैद्यकीय अधिकाऱ्यांना दिला.

लोकशाहीकरण आणि उत्तरदायित्वाची लोककेंद्री दिशा

सार्वजनिक सेवा बळकट करण्यासाठी धोरणात्मक बदल करून, आर्थिक तरतूद वाढवणे आवश्यक आहे. त्याबरोबरच सामान्य जनतेचा सकारात्मक हस्तक्षेप आवश्यक आहे. म्हणूनच सार्वजनिक सेवांची पारदर्शकता आणि उत्तरदायित्व सुनिश्चित व्हायला हवे.

एखाद्याचं नाव एकदा कानफाट्या पडलं की, ते कायमचं होतं. आपल्या सरकारी आरोग्यसेवांचं असंच काही झालं आहे. तिथून सुमार सेवाच मिळणार. तक्रार तरी कुठं मांडायची नि कोण दाद घेणार ? यामुळे सरकारी आरोग्यसेवा बदनाम झाल्या आहेत. शिवाय, त्यांचं सध्या तरी नागरिकांप्रती उत्तरदायित्व असल्याच्या काही खुणा दिसत नाहीत. सरकारी सेवा म्हणजे, मायबाप सरकारकरवी जे मिळेल ते उपकार मानून पदरात पाडून घ्यायचं, अशी समज आज लोकांमध्ये तयार झालेली आहे. जनतेच्या कराच्या पैशातून सरकारने जनतेला देण्याच्या सेवा, या आपल्या हक्काच्या असतात या समजेपासून जनता वंचित आहे. जागतिक आरोग्य संघटनेच्या मतानुसार जीडीपीच्या पाच टक्के खर्च आरोग्यावर करणे अपेक्षित आहे. पण, आपल्या देशात फक्त १.१ टक्के इतकाच खर्च केला जातो. त्यामुळे आपोआपच सरकारी आरोग्यसेवेचा दर्जा खालावतो

समाजभान

शकुंतला भालेराव

आणि बहुतांश गरीब-कष्टकरी जनता तुटपुंज्या सरकारी दवाखान्यांवर आजारपण निभावून नेतात.

या पार्श्वभूमीवर, सार्वजनिक सेवा बळकट करण्यासाठी धोरणात्मक बदल करून आर्थिक तरतूद वाढवणे आवश्यक आहे. त्याबरोबरच सामान्य जनतेचा सकारात्मक हस्तक्षेप आवश्यक आहे. म्हणूनच सार्वजनिक सेवांची पारदर्शकता आणि उत्तरदायित्व सुनिश्चित करणाऱ्या लोकाधारित देखरेख, सामाजिक अंकेक्षण सारख्यप्रक्रिया सरकारी धोरणांचा भाग असायला पाहिजेत. जे की महाराष्ट्रामध्ये २००७ पासून आरोग्यसेवांवर लोकाधारित देखरेख प्रक्रिया राबविण्यात येत आहे.

पाच जिल्ह्यांपासून सुरुवात झालेल्या आरोग्यसेवांवर लोकाधारित देखरेख प्रक्रियेचा आवाका म्हणजे, १४ जिल्ह्यांमधील ३५ ग्रामीण रुग्णालय, ११८ प्राथमिक आरोग्य केंद्रे आणि ८०० गावांमध्ये कमी-अधिक प्रमाणात स्थानिक पातळीवरच्या सेवा सुधारण्याचा केलेला प्रयत्न. डॉक्टरांनी दवाखान्यात राहून सेवा द्याव्यात, नर्सबाईने नियमित गावात यावं, मोफत औषधं मिळावी, २४ तास बाळंतणाची सोय असावी इ. सारख्या मूलभूत आरोग्यसेवेच्या हक्काची गावा-गावांतून जागृती करण्यात आली. आरोग्य हक्काचा दरबार म्हणजे जनसुनवाई. यामध्ये गावकऱ्यांच्या आरोग्यसेवेच्या समस्या मांडणे आणि त्यावर उपाय शोधणे, गंभीर मुद्द्यांवर न्यायासाठी पूर्णतः प्रयत्न करणे. अर्थात, दुर्लक्ष किंवा हलगर्जीपणामुळे झालेल्या मृत्यूला कोणता न्याय मिळणार? परंतु अशा घटना पुन्हा घडू नयेत म्हणून समज देणे, संबंधित जबाबदार व्यक्तींवर कारवाई करणे, पैसे खाणाऱ्या अधिकारी, कर्मचाऱ्यांकडून पुन्हा पैसे वसूल करणे इ. महत्त्वाच्या मुद्द्यांवर जनसुनवायांनी लोकांचे लक्ष वेधले. तालुका व जिल्हापातळीवर दवाखान्यांची गाऱ्हाणी मांडण्यासाठी जवळपास १०० ते १५० लोक एकत्र येतात. आदिवासी महिलेचं अधिकाऱ्यांना जाब विचारण्याचं धाडस बघता जनसुनवाई हा एक जालीम उपाय वाटायला लागतो.

जे मुद्दे अधिकाऱ्यांचे नसून, ते धोरणात्मक असतात यावर समन्वयाने तोडगा काढण्याचा प्रयत्न केला जातो. पण जे चुकार, नाठाळ अधिकारी, कर्मचारी असतात त्यांना सुधारण्यासाठी लोकांकडूनच जनसुनवाईमध्ये मेमो देण्यात येतो. इथेच न थांबता, वरच्या अधिकाऱ्यापर्यंत अडचणी मांडायच्या नाहीत, अशा ऑल इज वेल असणाऱ्या आरोग्य व्यवस्थेमध्ये अधिकारी, कर्मचाऱ्यांच्या अडचणी व इतर सोयी-सुविधांच्या अनेक समस्या या जनसुनवाईच्या माध्यमातून पुढे आल्या.

(पूर्वांध)

(लेखिका आरोग्यक्षेत्रातील सामाजिक कार्यकर्त्या आहेत.)

